

УДК 159.942-043.86]-053.5]:73.5/.7](045)

DOI <https://doi.org/10.32782/apv/2025.3.2>

**Ольга РЯБОШАПКА**

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри психології та педагогіки розвитку дитини, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, вул. Садова, 28, м. Умань, Черкаська область, Україна, 20306

**ORCID:** 0000-0002-6328-6304

**Леся КАРНАУХ**

кандидат педагогічних наук, доцент, в.о. завідувача кафедри психології та педагогіки розвитку дитини, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, вул. Садова, 28, м. Умань, Черкаська область, Україна, 20306

**ORCID:** 0000-0001-7084-2973

**Бібліографічний опис статті:** Рябошапка, О., Карнаух, Л. (2025). Розвиток емоційної культури дошкільника у процесі ігрової діяльності. *Acta Paedagogica Volyniensis*, 3, 13–17, doi: <https://doi.org/10.32782/apv/2025.3.2>

## РОЗВИТОК ЕМОЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ ДОШКІЛЬНИКА У ПРОЦЕСІ ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

*Статтю присвячено проблемі розвитку емоційної культури дошкільника у процесі ігрової діяльності.*

*Визначено, що формування та розвиток емоційної культури дітей в умовах сьогодення потребує посиленої уваги з позиції вчених-теоретиків та педагогів-практиків сучасної освіти. Особливої уваги потребують сучасні діти, які формують нове покоління «дітей війни».*

*З'ясовано, що різні аспекти проблеми формування та розвитку емоційної культури дошкільників в процесі ігрової діяльності досліджувалися багатьма вченими та має своє підґрунтя у нормативно-правовій базі системи освіти України.*

*Досліджено, що Базовий компонент дошкільної освіти значної уваги приділяє емоційному розвитку дитини та чільне місце в цьому надає вихователю. Оскільки у дошкільному віці провідним видом діяльності виступає гра, доцільно організовувати роботу з розвитку емоційної культури саме в ігровій діяльності дитини. Так, Базовий компонент дошкільної освіти передбачає реалізацію у закладах дошкільної освіти освітнього компоненту «Гра дитини» та формування у дошкільників ігрової компетентності.*

*Доведено, що найпоширенішим видом ігор у дошкільників є сюжетно-рольові. У процесі ігрової діяльності діти відображають суспільні відносини, оскільки дублюють поведінку дорослих та їх взаємодію з оточуючими. Такими іграми є «Родина», «Лікарня», «Перукарня» тощо. Однак, у контексті воєнного стану, дитячі ігри, на жаль, відтворюють ситуацію, яка панує в країні. The LEGO Foundation провели дослідження тематики ігор українських дітей під час війни. Згідно з їхнім дослідженням, найбільш поширеними сюжетами є: «військовий льотчик», «лікарі на війні», «гра в ППО», «блокування, перевірка документів» та інші.*

*Визначено, що у процесі гри, дитина захоплюється виконуваною роллю та самим процесом гри і, таким чином, виявляє власні емоції. Але, оскільки вихователю здебільшого є учасником таких ігор, таким чином, він має змогу регулювати процес гри та сприяти розвитку емоційної культури дитини у процесі ігрової діяльності.*

**Ключові слова:** емоційна культура, ігрова діяльність, діти дошкільного віку, взаємодія, педагог.

**Olha RIABOSHAPKA**

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Psychology and Pedagogy of Child Development, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University, Sadova str., 28, Uman, Cherkasy region, Ukraine, 20306

**ORCID:** 0000-0002-6328-6304

**Lesia KARNAUKH**

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Acting Chief of the Department of Psychology and Pedagogy of Child Development, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University, Sadova str., 28 Uman, Cherkasy region, Ukraine, 20306

**ORCID:** 0000-0001-7084-2973

**To cite this article:** Riaboshapka, O., Karnaukh, L. (2025). Rozvytok emotsiinoi kultury doshkilnyka u protsesi ihrovoi diialnosti [Development of the emotional culture of a preschooler in the process of play activities]. *Acta Paedagogica Volynienses*, 3, 13–17, doi:

## DEVELOPMENT OF PRESCHOOLCHILD'S EMOTIONAL CULTURE IN THE PROCESS OF PLAY ACTIVITY

*The article is devoted to the problem of the development of the emotional culture of a preschooler in the process of game activity.*

*It is determined that the formation and development of the emotional culture of children in the present conditions requires increased attention from the position of theoreticians and teachers-practitioners of modern education. Special attention is needed by modern children who form the «new generation of children of war».*

*It is found that various aspects of the problem of the formation and development of the emotional culture of preschoolers in the process of game activity have been studied by many scientists and have their basis in the regulatory and legal framework of the education system of Ukraine.*

*It is studied that the Basic Component of Preschool Education pays significant attention to the emotional development of the child and gives a prominent place in this to the educator. Since the game is the leading activity in preschool, it is advisable to organize work on the development of emotional culture precisely in the game activity of the child. Thus, the Basic Component of Preschool Education provides for the implementation of the educational component «Children's Game» in preschool institutions and the formation of game competence in preschoolers.*

*It has been proven that the most common type of games among preschoolers is plot-role-playing. In the process of game activity, children reflect social relations, as they duplicate the behavior of adults and their interaction with others. Such games are «Family», «Hospital», «Hairdresser», etc. However, in the context of martial law, children's games, unfortunately, reproduce the situation prevailing in the country. The LEGO Foundation conducted a study of the themes of games of Ukrainian children during the war. According to their study, the most common plots are: «military pilot», «doctors in war», «air defense game», «blockades, document verification» and others. It has been determined that in the process of the game, the child is carried away by the role played and the process of the game itself and, thus, reveals his own emotions. But, since the educator is mostly a participant in such games, he is able to regulate the game process and contribute to the development of the child's emotional culture in the process of game activity.*

**Key words:** emotional culture, play activities, preschool children, interaction, teacher.

**Актуальність проблеми.** Проблема формування та розвитку емоційної культури в умовах сьогодення є досить актуальною та потребує максимальної уваги як з позиції вчених-теоретиків, так і з позиції педагогів-практиків. Особливого значення проблема набуває в умовах воєнного стану, коли, на жаль, зростає нове покоління «дітей війни».

Сучасні дослідження в галузі психолого-педагогічної науки визначають емоційну культуру як складову етичного виховання, що проявляється у здатності особистості до співчуття та співпереживання оточуючим, розуміння емоційних станів інших людей. Тому, оскільки період старшого дошкільного віку є сензитивним для формування та розвитку взаємодії дітей з однолітками та дорослими, навколишнім світом, доцільно розпочинати та згодом активізувати роботу з питань емоційної культури саме у дошкільному дитинстві.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Проблема формування та розвитку емоційної культури простежується у ряді нормативно-правових актів у сфері освіти. Зокрема, Законах

України «Про освіту», «Про дошкільну освіту», Базовому компоненті дошкільної освіти тощо.

Також, проаналізувавши наукові надбання теоретиків та практиків педагогічної науки, маємо відзначити, що проблема формування та розвитку емоційної культури дітей дошкільного віку засобами ігрової діяльності розглядалася різноаспектно, а саме: емоції як особистісна якість людини (І. Бех, У. Джеймс, К. Ізард, К. Ланге, Г. Майєр, С. Максименко, В. Татенко та ін.); розвиток особистості у період дошкільного дитинства (В. Зеньковський, О. Кононко, С. Максименко, Р. Павелків та ін.); емоційний розвиток дошкільників (О. Кононко, В. Котирло, С. Ладивір, Т. Піроженко, Н. Трофаїла та ін.); теоретичні засади формування культури почуттів (Т. Антоненко, В. Поплужний та ін.); формування емоційної культури дошкільників (Л. Груша, Л. Кондрашова, Л. Сбітнєва та ін.); специфіка ігрової діяльності (В. Близнюк, О. Борука, А. Бурова, Т. Гурковська, І. Карабаєва, К. Карасьова, С. Кондратюк, Н. Кудикіна, С. Ладивір, Т. Піроженко, Р. Павелків, О. Рома, М. Середюк, О. Стаєнна, Н. Трофаїла та інші).

**Мета дослідження.** Метою даної публікації є аналіз розвитку емоційної культури дошкільника у процесі ігрової діяльності.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Сьогодні, в умовах повномасштабного вторгнення росії на терени України, виникає необхідність чималої уваги приділяти розвитку в особистості чуйності, співпереживання та культури поведінки. Зважаючи на теоретичну обґрунтованість та практичну доведеність сензитивності дошкільного віку у розвитку особистості дитини, доцільним є й розвиток емоційної сфери дошкільника, зокрема його емоційної культури в означений період. Оскільки ігрова діяльність є провідною у дошкільному віці, то саме у процесі цієї діяльності доцільно формувати особистість дошкільника.

Важливим аспектом у розвитку емоційної культури дошкільників в ігровій діяльності є нормативно-правовий супровід дошкільної освіти. Так, в Законі України «Про освіту» зазначено: «Освіта є основою інтелектуального, духовного, фізичного і культурного розвитку особистості, її успішної соціалізації, економічного добробуту, запорукою розвитку суспільства, об'єднаного спільними цінностями і культурою, та держави» (Закон України «Про освіту», 2017).

В Законі України «Про дошкільну освіту» зустрічаємо визначення дефініції «здорове освітнє середовище», в якому чимало значення надається культурі: «здорове освітнє середовище – сукупність умов, заходів і правил у закладі освіти, що спрямовані на формування культури здорового способу життя (знань, навичок, здатності та усвідомленої потреби) в усіх учасників освітнього процесу і зміцнення здоров'я здобувачів освіти у безпечному освітньому середовищі, зокрема шляхом організації оптимального розподілу рухової активності, фізичних та інтелектуальних навантажень і відпочинку, психологічного та/або психологопедагогічного супроводу, формування культури особистої гігієни, здорового харчування, безпекового, екологічного мислення та поведінки, у тому числі в інформаційному (зокрема цифровому) середовищі, культури діалогу та ненасильницької, безконфліктної комунікації, проведення профілактичних і просвітницьких заходів, застосування ергономічних підходів у створенні освітнього середовища» (Закон України «Про дошкільну освіту», 2024).

У Базовому компоненті дошкільної освіти, як основному галузевому документі з дошкільної освіти, підкреслюється значення розвитку емоційної сфери дитини. Так, складовою компетентностей є емоційно-ціннісне ставлення дитини, яке чітко визначене у кожному з освітніх напрямів (Базовий компонент дошкільної освіти, 2021).

У розвитку емоційної культури вагомої уваги надається педагогічному впливу: «Педагогічні впливи забезпечують цілісність особистості, яка проявляється в розвинених емоціях, зростаючій свідомості, керованій поведінці» (Базовий компонент дошкільної освіти, 2021).

Водночас, Базовий компонент дошкільної освіти значної уваги приділяє ігровій діяльності як провідному виду діяльності дітей дошкільного віку та визначає як «провідний вид діяльності дитини до шести (семи) років, який характеризується емоційно насиченою, спонтанною активністю дитини, фантазуванням, неординарністю мислення, швидким переключенням уваги, зміною дій, які в скороченій узагальненій формі відображають знання дитини про світ та супроводжуються мовленням (внутрішнім та зовнішнім)» (Базовий компонент дошкільної освіти, 2021).

Так у період дошкільного дитинства у представників зростаючого покоління має сформуватися ряд ключових компетентностей, серед яких Базовий компонент дошкільної освіти виокремлює й ігрову компетентність, яка реалізовується в різних видах діяльності та найбільше під час опанування освітнього напрямку «Гра дитини». Тут ігрова компетентність представлена як «здатність дитини до вільної, емоційно насиченої, спонтанної активності з власної ініціативи, в якій реалізується можливість застосування наявних і освоєння нових знань та особистісного розвитку через прагнення дитини до участі в житті дорослих шляхом реалізації інтересів в ігрових та рольових діях в узагальненій формі» (Базовий компонент дошкільної освіти, 2021).

Участь дорослих в ігровій діяльності дитини доволі значна та актуальна. Так, одним з видів ігор, які виокремлює Базовий стандарт дошкільної освіти є ігри, що ініційовані дорослим. Тому розуміємо, що у процесі ігрової діяльності відбувається тісна взаємодія дитини та дорослого. Варто зазначити, що емоційно-ціннісне ставлення, яке визначає освітній напрям

«Гра дитини», передбачає виявлення у дитини стійкого інтересу та захоплення ігровою діяльністю, зацікавленість до реальних та уявлених ігрових подій, ігрового перевтілення та створення ігрових задумів, ситуацій, сюжетів та ігрових ролей. Мотивована на цінності групової солідарності у грі (людяність, відповідальність, справедливість, самовладання, дружність, позитивне спілкування, терпимість). Відповідально ставиться до вибору та виконання ігрової ролі; відтворює свої життєві враження у рольовій грі, використовуючи виразні засоби; виявляє повагу до думки іншого, емоційно реагує на зміни у правилах гри тощо (Базовий компонент дошкільної освіти, 2021).

Досліджуючи емоційну культуру дітей, Л. Груша дає визначення емоційної культури дітей, яке визначає як особистісне утворення, що репрезентується осмисленістю емоцій, ареалом переживань, усталеною орієнтацією особистості в процесі індивідуальної життєдіяльності на загальноприйняті способи їх вираження (Груша, 2009).

Як бачимо, передумови формування та розвитку емоційної культури дошкільників через ігрову діяльність закладено в провідному документі – Базовому компоненті дошкільної освіти.

Сьогодні, в умовах швидкого науково-технічного прогресу, часткової гейміфікації освітнього процесу, актуальності у дітей набувають сюжетно-рольові ігри в основі яких лежать сюжети з мультфільмів та комп'ютерних ігор. Використання відеозасобів та технологій викликає захоплення у дошкільнят та дає змогу утримати їх увагу на більш тривалий час.

Сюжетно-рольові ігри дітей відображають їх ставлення до оточуючого світу, оточуючих людей. Здебільшого у грі відображаються певні соціальні стосунки між людьми, які відображені в іграх «Родина», «Лікарня», «Магазин» тощо. Під час виконання певної ролі, дитина проектує взаємодію з оточуючими її людьми, переважно дублює поведінку та реакцію своїх рідних у різних життєвих ситуаціях. Проте, в умовах воєнного стану, ігри дітей, на превеликий жаль, дублюють ситуацію, яку спостерігають в країні. The LEGO Foundation здійснили дослідження сюжету ігор дітей України під час війни. За їх дослідженнями найпоширенішими сюжетами є: «військовий льотчик», «лікарі на війні», «гра в ППО», «блокування, перевірка документів» тощо.

На думку В. В. Агіляр Туклер, сюжети військових ігор можна використати із виховною метою та прищеплювати дітям норми й правила морально-етичних стосунків між людьми різних рас, країн та поглядами, виховувати чуйне ставлення до людей, вміння допомагати один одному, вчити дітей вирішувати конфлікти шляхом компромісів та домовленостей (Агіляр Туклер, 2017).

Провідні дослідники з питань дошкільного дитинства та гри (Т. Завязун, І. Карабаєва, Т. Піроженко, Л. Соловійова) акцентують увагу на ролі дорослого в грі, що відображається у розумінні її потенціалу та результаті (розвиток психологічних процесів та їх якостей; задоволення дитини від процесу та результату гри). Як результат, емоційний потенціал дошкільника виявляється у пізнавальних та емоційно-вольових діях. У даному випадку задіяні різні види пам'яті, що сприяють кращому засвоєнню дитиною знань, умінь та навичок.

Дослідниця Т. Завязун акцентує увагу на тому, що розвиток сюжетно-рольових ігор та основних її компонентів дає можливість дітям зробити зміст різноманітним, зрештою, отримати позитивний емоційний результат від здійснення ролі, що підвищує зацікавленість до гри як до засобу взаємодії (Завязун).

Перебіг усіх найважливіших для життя фізіологічних та психічних процесів у тілі дошкільника пов'язаний з тим, що дитина мусить задовольнити потреби у активності, отримати нові відчуття та виражати здорові емоції. Гра ж дає дитині навички взаємодії з іншими людьми, вона засвоює правила цієї взаємодії, навчається взаєморозумінню, вчиться розтлумачувати свої вчинки та бажання, а також погоджувати їх з оточуючими. Процес дитячої ігрової діяльності спричинений, перш за все, бажанням дитини гратися.

У процесі ігрової діяльності дошкільника, важлива роль надається педагогу, оскільки саме вихователь у грі має змогу координувати діяльність дітей, регулювати її. Сюжетно-рольова гра, зазвичай, відображає взаємодію людей у соціумі, завдяки чому діти мають змогу будувати (програвати) свої стосунки з оточуючими, виявляти свої емоції у процесі такої взаємодії. Оскільки спрямування такого спілкування має чітко визначене забарвлення (позитивне/негативне), роль вихователя полягає у корекції або схваленні таких проявів.

Нині досить актуально стоїть питання психологічного освітнього середовища, зокрема й емоційного комфорту дітей, що виступає одним з головних завдань вихователя. Максимальна участь педагога в грі, розвагах дітей формує тісний контакт із дітьми і, таким чином, дає змогу розвивати емоційну культуру дітей дошкільного віку в освітньо-виховному процесі закладу дошкільної освіти.

**Висновки і перспективи подальших досліджень.** Отже, маємо констатувати, що в умовах сьогодення значної уваги потребує розвиток

емоційної культури у зростаючого покоління. Оскільки особистість дитини починає формуватися у дошкільному віці, сензитивним періодом для розвитку емоційної культури є дошкільний вік. Зважаючи на те, що провідним видом діяльності у дошкільному віці є ігрова діяльність, саме за допомогою неї варто розвивати емоційну культуру дітей.

Перспективою подальших досліджень вбачаємо у дослідженні підготовки майбутніх вихователів до розвитку у дітей дошкільного віку емоційної культури.

#### ЛІТЕРАТУРА:

1. Про освіту : Закон України від 5 вересня 2017 р. № 2145-VIII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 24.06.2025).
2. Про дошкільну освіту : Закон України від 06 червня 2024 р. № 3788-IX / Верховна рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3788-20#Text> (дата звернення: 20.06.2025).
3. Базовий компонент дошкільної освіти. URL: [https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro\\_novu\\_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf](https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf) (дата звернення 22.06.2025).
4. Груша Л.О. Педагогічні умови виховання емоційної культури дітей молодшого шкільного віку : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07. Київ, 2009. 225 с.
5. Агіляр Туклер В. В. Виховання ініціативності дітей у ігровій діяльності: сучасний стан. *Вісник Університету імені Альфреда Нобеля. Серія : Педагогіка і психологія*. 2017. № 1. С. 80–85.
6. Завязун Т. В. Проблема розвитку структурних компонентів мовлення старших дошкільників у грі: сучасні підходи дослідження. URL: <http://www.apppsychology.org.ua/data/jrn/v4/i15/6.pdf> (дата звернення 25.06.2025).

#### REFERENCES:

1. Zakon Ukrainy «Pro osvitu»: pryiniaty 5 veresnia 2017 r. № 2145-VIII [Law of Ukraine «About education» from September 5 2017, № 2145-VIII] / (n.d.) <https://zakon.rada.gov.ua>. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> [in Ukrainian].
2. Zakon Ukrainy Pro doshkilnu osvitu: pryiniaty 06 chervnia 2024 r. № 3788-IX [Law of Ukraine About preschool education from Juny 06 2024, № 3788-IX] / (n.d.) <https://zakon.rada.gov.ua>. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3788-20#Text> [in Ukrainian].
3. Bazovyi komponent doshkilnoi osvity [Basic component of preschool education]. Retrieved from [https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro\\_novu\\_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf](https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf) [in Ukrainian].
4. Hrusha, L.O. (2009). Pedahohichni umovy vykhovannia emotsiinoi kultury ditei molodshoho shkilnoho viku [Pedagogical conditions for the upbringing of emotional culture of children of primary school age]. *Candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
5. Ahiliar Tukler, V. V. (2017). Vychovannia initsiatyvnosti ditei u ihrovii diialnosti: suchasnyi stan. [Nurturing children's initiative in play activities: current state]. *Visnyk Universytetu imeni Alfreda Nobelia. Seriya : Pedahohika i psykholohiia – Bulletin of the Alfred Nobel University. Series : Pedagogy and Psychology, 1*, 80–85 [in Ukrainian].
6. Zaviyazun, T. V. Problema rozvytku strukturnykh komponentiv movlennia starshykh doshkilnykiv u hri: suchasni pidkhody doslidzhennia [The problem of the development of structural components of speech of older preschoolers in the game: modern research approaches]. Retrieved from <http://www.apppsychology.org.ua/data/jrn/v4/i15/6.pdf> [in Ukrainian].